

Magdalena Piorunek, Joanna Kozielska, Agnieszka Skowrońska-Pućka (red.), *Rodzina – młodzież – dziecko. Szkice z teorii i praktyki pomocy psychopedagogicznej i socjalnej*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2013, 578 s.

Dokonujące się w naszym kraju transformacje, będące konsekwencją przeobrażeń społeczno-politycznych i procesów globalizacji, z jednej strony stwarzają nowe możliwości i szanse rozwojowe, z drugiej zaś generują wiele zagrożeń. Coraz większa eskalacja negatywnych zjawisk

i związana z nimi pogarszająca się kondycja psychofizyczna współczesnego społeczeństwa staje się zmienną oznaką dzisiejszego świata. Dynamika i skala przemian społecznych, ekonomicznych i kulturowych wpływa przede wszystkim na sytuację postindustrialnych rodzin, stawiając przed nimi nowe wyzwania, którym nie zawsze potrafią sprostać. W związku z tym coraz częściej dochodzi do niewydolności ogólnego funkcjonowania rodzin, a nawet ich kryzysu.

Gwałtowne zmiany oraz „kryzys rodziny” implikują wiele trudnych sytuacji w życiu jednostek, w tym również dzieci i młodzieży, o czym świadczy choćby przybierająca coraz bardziej niepokojące rozmiary marginalizacja nieletnich. Sytuacje kryzysowe wymagają od jednostek zastosowania adekwatnych strategii radzenia sobie w walce z problemem mających na celu przywrócenie stanu naruszonej równowagi życiowej. Nie zawsze jednak podejmowane wysiłki przynoszą oczekiwane rezultaty. Nie każda osoba ma bowiem wystarczające zasoby, by samodzielnie przezwyciężyć trudności czy choćby zminimalizować reperkusje z nich wynikające. W związku z tym wiele jednostek w momencie zmagania się z kryzysami wymaga odpowiedniej pomocy psychopedagogicznej lub socjalnej.

Problematyka tego rodzaju działań pomocowych zajmuje coraz ważniejsze miejsce w dyskursie naukowym, a dowodem na to może być monografia *Rodzina – młodzież – dziecko. Szkice z teorii i praktyki pomocy psychopedagogicznej i socjalnej*, napisana pod redakcją naukową osób związanych z Zakładem Poradnictwa Społecznego na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu: Magdaleny Piorunek, profesora zwyczajnego, autorki wielu książek z obszaru pedagogiki społecznej traktujących o problematyce pomocy, wsparcia społecznego i poradnictwa, Joanny Kozielskiej, doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, oraz mgr Agnieszki Skowrońskiej-Pućki, doktorantki na wspomnianym wydziale.

Recenzowana monografia stanowi obszerny, bogaty problemowo i wartościowy merytorycznie zbiór rozpraw i studiów. Autorami tekstów w niej zamieszczonych są reprezentanci czołowych ośrodków naukowych funkcjonujących w Polsce, zarówno wybitni przedstawiciele nauk społecznych, jak i młodzi adepci nauki. Książka ma logiczną i spójną strukturę ujmującą omawiane kwestie w cztery bloki problemowe.

Pierwszy z nich porusza zagadnienia rodziny jako adresata wszechstronnych działań pomocowych i wspierających. Teksty w nim zawarte mają charakter rozpraw teoretycznych bądź relacjonują wyniki badań empirycznych dotyczących różnych sfer oglądu rodziny jako środowiska życia i systemu funkcjonowania jednostki. Otwiera go tekst Jerzego Modrzewskiego i Agaty Matysiak-Błaszczak dotyczący odmian współczesnego polskiego problemu rodzinnego. Jego autorzy wskazują genezę, przejawy i konsekwencje omawianego zjawiska, podkreślając przy tym nieskuteczne próby jego instytucjonalnego rozwiązania lub złagodzenia. Poruszony temat kontynuuje Marta Grzeško-Nyczka, przedstawiając autorską koncepcję społecznego problemu dezorganizacji rodziny. Na trudną sytuację zwraca również uwagę Bożena Matyjas, czyniąc przedmiotem swoich rozważań polską rodzinę w sytuacji kryzysu. Autorka w swoim artykule rozpatruje również pomoc i wsparcie rodzin dotkniętych kryzysem, dochodząc do pesymistycznego wniosku, że w Polsce nie wypracowano jeszcze efektywnego modelu pomocy dziecku i rodzinie. Być może swoistym antidotum na tę sytuację okaże się budowanie w rodzinach silnego poczucia rodzinnej koherencji, które, jak stara się przekonać czytelnika Iwona Werner, chroni system rodzinny przed trudnościami i kryzysami. Autorka w swoim studium, wychodząc z założenia, że poczucie koherencji jest właściwością grupy społecznej, przedstawia teoretyczne założenia i empiryczne ustalenia w odniesieniu do poczucia rodzinnej koherencji oraz próbuje wskazać psychopedagogiczne implikacje tego podejścia. W pierwszej części recenzowanej monografii poddano także analizie problem odznaczania ról małżeńskich i rodzicielskich. Dorota Gębuś w swoim artykule wskazuje na zalety

i reperkusje wynikające z odkładania decyzji o urodzeniu pierwszego dziecka na później oraz analizuje proponowaną reformę polityki rodzinnej dotyczącą urlopów rodzicielskich, wskazując na szanse i zagrożenia z niej płynące dla młodych rodziców, a także całego społeczeństwa. Natomiast Anna Gulczyńska i Barbara Jankowiak w swoim studium przedstawiają wyniki autorskich badań, w których poddano weryfikacji związek między stylami przywiązania a jakością i trwałością związków partnerskich młodych kobiet. Z kolei Robert Opora w swoim tekście, przedstawiając poznawcze i behawioralne aspekty funkcjonowania dzieci i młodzieży, wskazuje na możliwość wykorzystania w poradnictwie rodzinnym koncepcji odporności psychicznej. Pierwszy blok tematyczny zamyka artykuł Laury Ćwikły, w którym autorka poszukuje źródeł kryzysu dialogu w rodzinie w poczuciu bezradności rodzicielskiej, będącej z kolei konsekwencją braku akceptacji ze strony rodziców nieuchronnych zmian zewnętrznego świata oraz niskiego poziomu ich dojrzałości.

Druga część recenzowanej monografii została poświęcona wybranym problemom rodzinnym oraz metodom i formom pomocy i wsparcia stosowanym w przypadku ich występowania. Rozdział koncentruje się na dyferencjacji występujących w nich problemów, stanowi jednocześnie egzemplifikację potencjalnych obszarów działań pomocowych adresowanych do tego środowiska. Zawarte w nim teksty ukazują specyficzną sytuację uzasadniającą zapotrzebowanie na wsparcie i pomoc psychopedagogiczną i socjalną rodzinom bezrobotnych, wieloproblemowym, ze środowiska wiejskiego mającym problem z ograniczonym dostępem do szeregu dóbr, w tym wykształcenia, funkcjonującym z seniorami, nieletnimi matkami, postadopcyjnym, generującym sieroctwo społeczne czy dotkniętym poważnymi schorzeniami psychicznymi. Część tę rozpoczyna tekst Anny Potasińskiej dotyczący pomocy rodzinie dotkniętej jednym z największych problemów w dobie kryzysu ekonomicznego – bezrobociem. Autorka artykułu, wychodząc od analizy konsekwencji, jakie niesie dla członków rodziny omawiane zjawisko i przedstawienia dotychczasowych sposobów pomocy niepracującym osobom i ich bliskim, podejmowanych w kraju i za granicą, poddaje krytycznej ocenie obecny kształt polskich regulacji prawnych dotyczących bezrobocia. W kolejnym studium Katarzyna Palka podejmuje problematykę wsi jako środowiska wychowawczego, przedstawiając szczegółowo szanse edukacyjne mieszkających tam dzieci, sytuację materialną ich rodzin, dostęp do placówek oświatowych i opiekuńczo-wychowawczych, możliwości korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej na terenach wiejskich oraz zapotrzebowanie na pomoc socjalną wśród rodzin ze środowiska wiejskiego. Autorka wskazuje również propozycje działań kierowanych do władz samorządowych, organizacji pozarządowych i szkół dotyczących organizowania działań pomocowych i socjalnych na obszarach wiejskich. Małgorzata Ciczowska-Giedziun, autorka trzeciego tekstu zamieszczonego w drugim bloku tematycznym recenzowanego tomu, omawia szczegółowo warsztat pracy asystenta rodziny oraz opisuje projekty analizowane w placówkach pomocy społecznej, uwzględniające rolę asystentów rodziny. Z kolei Astrid Tokaj i Danuta Krzysztofiak podejmują próbę zdiagnozowania źródeł, przejawów i konsekwencji problemów, z jakimi zmagają się rodzinni opiekunowie seniorów oraz wskazują na obszary i formy wsparcia członków rodzin opiekujących się na co dzień starszymi bliskimi. W kolejnym artykule Agnieszka Skowrońska-Pućka, dokonując analizy wybranych forów internetowych, wskazuje na szereg problemów nastoletnich matek oraz przedstawia propozycje pomocy i wsparcia nieletnich rodziców. Monika Kościelniak, autorka następnego studium drugiej części omawianej książki, rozważa problematykę sieroctwa społecznego, starając się udowodnić, poprzez przedstawienie jego etymologii oraz reperkusji biograficznych i społecznych z niego wynikających, że jest ono wskaźnikiem problemu rodzinnego. Andrzej Ładażyński natomiast w swoim tekście wskazuje na problemy, z jakimi zmagają się rodziny adopcyjne, oraz proponuje pomoc w ich rozwiązaniu w postaci

poradnictwa postadopcyjnego – aspektu pracy z rodziną przysposabiającą następującego po adopcji dziecka. W ostatnim artykule drugiego bloku recenzowanej pozycji Kamila Szczecińska i Magdalena Wojewoda na podstawie badań własnych i obserwacji analizują jakość wypełniania funkcji rodzicielskich przez osoby chore na schizofrenię oraz podkreślają znaczącą rolę pedagoga we wspieraniu tych rodziców w procesie wychowania ich dzieci.

Przedmiotem zainteresowania trzeciej części omawianego tomu są różnorodne kategorie problemów dzieci i młodzieży, a także, podobnie jak w jego drugiej części, metody i formy działań pomocowych kierowane pod adresem osób doświadczających życiowych trudności, w tym przypadku młodych ludzi. Ten obszar analiz otwiera artykuł Aleksandry Lewandowskiej-Walter i Justyny Michałek, w którym autorki analizują predykatory przystosowania dziecka w sytuacji rozłąki z rodzicem spowodowanej migracją i rozwodem oraz konsekwencje dla sprawowania opieki rodzicielskiej oraz psychospołecznego funkcjonowania dziecka, jakie wynikają z rozstania, wskazując przy tym na możliwe kierunki pracy z dziećmi i rodzicami w obliczu migracji i rozwodu. W następnym artykule Małgorzata Grzywacz ukazuje różnorodne formy pomocy dzieciom wypracowane przez lokalne ewangelickie Kościoły w Niemczech, szczegółowo omawiając Dzieło Pomocowe Kościoła Lippe. Z kolei Justyna Deręgowska przedmiotem swoich rozważań uczyniła pediatryczną opiekę paliatywną nad dzieckiem. Autorka w swojej rozprawie stara się pokazać znaczenie łagodzenia bólu fizycznego i zapewnienie psychologicznego i duchowego wsparcia choremu i jego rodzinie w momencie konfrontacji z ciężką chorobą. Kamil Tomaszewski, autor kolejnego studium, podejmuje zagadnienie streetworkingu w środowisku dzieci i młodzieży, ilustrując płaszczyzny pracy pedagoga ulicy wpływające na skuteczność oddziaływań wobec młodych ludzi. Agata Matysiak-Błaszczuk natomiast w artykule dotyczącym dziewcząt w procesie socjalizacji dysocjacyjnej wskazuje na aberracje socjalizacyjne i formy pomocy młodzieży niedostosowanej społecznie. Kolejne studia zamieszczone w trzeciej części recenzowanej monografii mają charakter empiryczny i zawierają doniesienia z badań. Artykuł Grażyny Teusz ukazuje trudności życiowe młodzieży studenckiej z perspektywy biograficznej, poziom świadomości kompetencji do radzenia sobie z problemami, jaki posiadają studenci, oraz przedstawia czynniki wpływające na sposób radzenia sobie z trudnościami. Bożena Majerek z kolei analizuje i opisuje źródła poczucia niepewności osób w okresie wczesnej dorosłości, wskazując przy tym na konieczność udzielania wsparcia społecznego osobom przeżywającym niepokój i doświadczającym poczucia zagrożenia. Piotr Gindrich natomiast przedstawia poziom wsparcia edukacyjnego młodzieży gimnazjalnej z trudnościami w uczeniu się i zaburzeniami towarzyszącymi wsparcia otrzymywanego od rodziców, nauczycieli, rówieśników i specjalistów z poradni psychologiczno-pedagogicznej. Hanna Krauze-Sikorska w następnej rozprawie zwraca uwagę na znaczenie dialogu w optymalizacji procesu wspomagania i wspierania dzieci i młodzieży z utrudnieniami w rozwoju. Autorka stara się wskazać warunki jego prowadzenia, rolę pedagoga w procesie komunikacji z dzieckiem, a także na podstawie wyników badań własnych opisuje stymulatory i inhibitory dialogu pedagog – rodzic/opiekun. Z kolei Katarzyna Joniec przedstawia komunikat z badań ankietowych przeprowadzonych wśród pracowników szkół na temat sposobów i form, w jakich współczesna szkoła mogłaby stać się instytucją wspierającą (pomocy społecznej) oraz zapotrzebowania rodziców na tego rodzaju pomoc świadczoną ze strony placówki oświatowej. W ostatnim artykule trzeciego bloku tematycznego recenzowanego tomu Monika Zińczuk przedstawia zapotrzebowanie na działania pomocowe minimalizujące niepowodzenia szkolne, charakteryzuje osoby korzystające i świadczące pomocy w przypadku trudności w uczeniu się oraz opisuje sposoby i formy udzielanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Czwarta część recenzowanej monografii przedstawia wybrane konteksty poradnictwa i pomocy psychopedagogicznej. Jolanta Spętana w swoim artykule, analizując kondycję

współczesnego człowieka, wskazuje na konieczność świadczenia usług poradnictwa egzystencjalnego zorientowanego na pomoc w zakresie wskazywania sensu życia. W kolejnym studium Violetta Drabik-Podgórna, przytaczając podstawowe założenia koncepcji zaplanowanych przypadków, stara się dowieść, że decyzje zawodowe podejmowane przez jednostki są efektem oddziaływania nie tylko procesów osobowościowych i czynników zewnętrznych, ale również przypadku. Autorka rozprawy postuluje przy tym, by celem interwencji współczesnego doradcy stało się towarzyszenie klientowi w stworzeniu, rozpoznaniu i włączeniu wydarzeń przypadkowych w rozwój kariery. Zuzanna Oleś-Binczyk z kolei w artykule na temat przedsiębiorczości pomagania dokonuje przeglądu podmiotów zaangażowanych w proces pomagania, funkcjonujących w ramach sektora publicznego, prywatnego oraz pozarządowego, podkreślając formy udzielanego przez nich wsparcia dla wybranych grup społecznych. Tom kończy studium Agnieszki Piaseckiej, w którym autorka, omawiając kompetencje wolontariackie, opisuje projekty aktywizujące zawodowo seniorów: „Diagnoza, wykorzystanie i rozwój kompetencji seniorów” oraz „Profesjonalny senior- wolontariusz w organizacji pozarządowej”.

Reasumując, recenzowana monografia stanowi aktualne kompendium wiedzy z zakresu pedagogiki, psychologii i pracy socjalnej. Spektrum poruszanych w niej kwestii dotyczy wielu ważnych i doniosłych społecznie zagadnień. Teksty o charakterze interdyscyplinarnym wyjaśniają złożone problemy związane z różnorodnymi aspektami funkcjonowania jednostek we współczesnym świecie. Autorzy zamieszczonych w niej rozpraw przytaczają także wyniki ciekawych autorskich badań, znacznie wzbogacając tym samym zamieszczone w tomie artykuły i ułatwiając czytelnikowi ogłęd rzeczywistości, co dowodzi z kolei dużej wartości poznawczej lektury.

Walorem recenzowanej publikacji jest również to, że ma ona charakter nie tylko teoretyczny i empiryczny, ale, co wydaje się bardzo istotne z punktu widzenia społecznego, także prakseologiczny. Autorzy studiów składających się na omawianą monografię prezentują egzemplifikacje dotychczasowych działań pomocowych, dokonując diagnozy ich efektywności oraz formułują przy tym szereg nowych rekomendacji, dyrektyw pedagogicznych kierowanych pod adresem osób zaangażowanych w proces pomagania (pedagogów, psychologów, pracowników socjalnych, opiekunów i innych specjalistów) oraz osób mających wpływ na kształt polskiego systemu pomocy społecznej.

Warto również nadmienić, że dokonany w monografii przegląd wiedzy, badań i praktyk pomocowych zmusza czytelnika do przemyśleń i głębszych refleksji. Staje się przyczynkiem dalszych dociekań teoretycznych i empirycznych, źródłem nowych pytań oraz ciekawych, nowatorskich rozwiązań w obszarze działań pomocowych. Recenzowana pozycja nie wyczerpuje bowiem w pełni omawianych zagadnień, na co wskazują zresztą same autorki, zaznaczając już w tytule, że podejmowane w książce kwestie są tylko szkicami z teorii i praktyki pomocy psychopedagogicznej i socjalnej.

Zróżnicowana tematyka i bogactwo konceptualne artykułów zamieszczonych w tomie powodują, że publikacja skierowana jest do szerokiego kręgu odbiorców. Stanowi wartościową lekturę zarówno dla teoretyków i praktyków działań pomocowych. Zawarte w niej teoretyczne i empiryczne kwestie z pewnością okażą się cenne szczególnie dla pedagogów, psychologów i pracowników socjalnych. Recenzowana monografia będzie również przydatnym materiałem dla studentów nauk społecznych i humanistycznych, którzy w przyszłości podejmą trud udzielania i organizowania pomocy psychopedagogicznej i socjalnej jednostkom będących w różnych kategoriach wiekowych.